

Jiří A. Svoboda a kol.: Paleolit českých zemí. Proměny přírody, lidí a kultur

V r. 2014 jsem recenzoval pro Živu monografii Jiřího Svobody a Miloše Macholána nazvanou Předkové. Evoluce člověka (2014, 4: XCVII). O dekadu a kousek později mi leží na stole Paleolit českých zemí, kniha příbuzná v mnoha aspektech, ale zároveň jiná v řadě dalších. Co však určitě mají společného, je objem, a to jak fyzický, tak informační. M. Macholán je i zde autorem části monografie, ale pro úvodní rozsáhlou kapitolu o vývoji přírody v pleistocénu byl autorský kolektiv doplněn o autory další, jejichž jména je rozhodně třeba zde zmínit – Ivan Horáček, Jitka Horáčková, Jan Hošek, Lucie Juříčková, Petr Pokorný, Nick B. Schafstall a Daniel Vondrák. Paleolit českých zemí symbolicky navazuje a rozšiřuje jiné kolektivní dílo pod vedením J. Svobody – Paleolit Moravy a Slezska (první vydání 1994, třetí 2009). Struktura obou monografií je podobná, nicméně Paleolit českých zemí zahrnuje pojednání nejen o moravských a slezských lokalitách, ale také o těch z Čech. Navíc je doplněn širším kontextem o přírodním prostředí a paleogenetice člověka.

Kniha má tři hlavní kapitoly. Příroda pleistocénu je zpracovaná kolektivem autorů zmíněných výše, paleogenetika člověka M. Macholánem a dějiny paleolitu J. Svobodou. Z celkového počtu více než 500 stran je 135 věnováno přírodnímu prostředí, 30 paleogenetice a zbytek (tedy opravdová většina) dějinám paleolitu. Všechny tři části jsou zpracovány pečlivě a představují jádrové informace a jejich kontext, zároveň ale autoři dokázali zakomponovat i poznatky velmi recentní, takže kniha působí relativně svěžím a aktuálním dojmem. Odborný čtenář si jistě položí otázku, do jaké míry jsou tři kapitoly schopny tvořit celek. To je složitější téma s ne zcela jasnou odpovědí. Jednotlivé autorské součásti přistupují k výkladu odlišným způsobem. Přírodní prostředí pleistocénu je dominantně prezentováno skrze konkrétní linie živočichů a rostlin a jejich proměn během pleistocénu. Naproti tomu dějiny paleolitu jsou líčeny striktně chronologicky a genetika člověka, i vzhledem k tomu, že jde o relativně krátkou kapitolu, mírně nahodilým způsobem. Větší integraci by prospělo, kdyby měly všechny části stejnou vnitřní strukturu. Pak by se patrně i lépe vyjevily koncepční úvahy autora (autorů) ohledně zařazení jednotlivých kapitol.

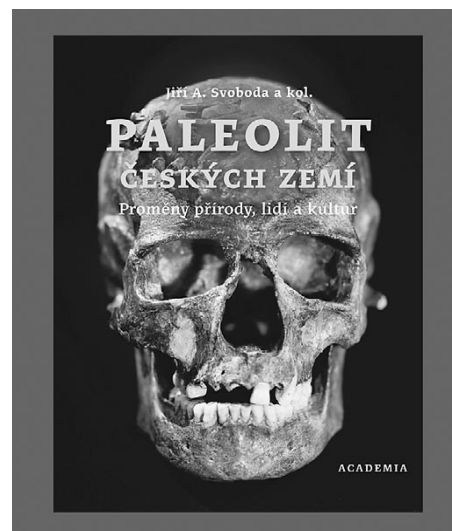
Otázkou je, proč je v knize vyhrazena samostatná kapitola pro paleogenetiku člověka. Domnívám se, že jako i v jiných případech leží důvod v domnělé nadřazenosti genetických dat nad daty jinými, např. morfologickými, a také díky jakési technologické dominanci našeho světa. Představa, že genetická data jsou z podstaty kvalitnější nebo mají větší výpovědní hodnotu než data jiná, je zvrhlá. Jako každý typ informací nám pomáhají lépe pochopit minulost, ale

představoval bych si jejich větší integraci s morfologickými daty a povahou evolučních procesů. Pojednání o fosilní evidenci lidí v paleolitu je součástí třetí kapitoly, ale ona integrace s archeogenetickými poznatky tam již chybí. Jinak je, i přes relativní krátkost, M. Macholánem zpracovaná kapitola velmi hezky a účelně napsaná, s nejnovějšími poznatky z oboru. V rámci celé knihy působí neaktuálněji.

Samotné dějiny paleolitu mají stálou strukturu napříč kapitolami, a to výrazně usnadňuje čtení a orientaci. Jde v podstatě o katalog paleolitických lokalit na území České republiky, kdy je u každé představen kontext a nálezová situace. Vše doplňuje širší informace o paleoantropologickém rámci daného období, převažujících technologiích, případně o dalších důležitých aspektech života lidí v dané době (symbolické a funerální chování, subsistence, tedy zajištění prostředků pro obživu, apod.). Je jasné, že tvorba takového katalogu znamená v podstatě celoživotní dílo autora.

Graficky je publikace zpracována pro čtenáře přívětivým způsobem. Mezi třemi hlavními kapitolami sice vidíme jisté rozdíly ve stylu (např. u obrazových příloh), ale ty jsou malé a nijak zásadně nenarušují integritu knihy. Kvalita obrazových příloh je velmi dobrá napříč celou knihou a jejich počet vhodný vzhledem k ilustraci textu a také jako nástroj udržení pozornosti při četbě. Kniha nepracuje s poznámkovým aparátem, což jako čtenář velmi oceňuji. Pokud je informace hodná zmínky, pak má být uvedena přímo v textu. Také velmi pozitivně hodnotím, že autoři píší akademickým způsobem s uváděním citovaných prací a seznamem literatury na konci každé kapitoly.

To mě přivádí k poslední úvaze, na jaké publikum tato kniha míří. Zatímco zmíněná publikace Předkové. Evoluce člověka byla vlastně učebnicí paleoantropologie,

zde jde o publikaci psanou spíše pro odborné publikum než studentstvo. Populizační ráz také příliš nemá. Zvolený styl psaní, který je poměrně podrobný (v některých pasážích i velmi podrobný) a akademický, na to jednoznačně ukazuje. Jsem si jist, že jako syntetický zdroj si kniha najde cestu do řady osobních knihoven i institucí. Na druhou stranu vyvstává otázka, jestli jsou v dnešní době počiny takového charakteru a objemu ještě vhodným způsobem šíření vědění. Pokud autoři knihu opravdu mínili převážně pro odborníky, možná je škoda, že nevyšla v anglickém jazyce. Měla by mnohem větší potenciál oslovit, dnes už globální, odbornou veřejnost. Zároveň je otázkou, jestli je nutné kombinovat různé typy poznatků do obsáhlých monografií, které z podstaty nemohou všechno pokrýt ve stejné míře detailu a aktuálnosti, a zda by nebylo v době bezprecedentního přístupu k informacím, podpořeného agresivním vstupem nástrojů umělé inteligence do našich životů, účelnější jednotlivé části knihy vydat samostatně. I já mám v knihovně množství monografií, které představují výtečné zdroje informací k tématům, jimiž se odborně zabývám, přesto je v každodenní praxi využívám velmi málo. Troufám si ale odhadnout, že v tomto případě (jako v mnoha jiných) plní Paleolit českých zemí ještě jinou funkci. A to funkci sociální. Stává se kariéřním symbolem, evidencí o dlouhodobé (obrazně i fakticky celoživotní) snaze pojmout specifickou oblast zájmu.

Závěrem musím vyzdvihnout hlavní přínos recenzované knihy. Jde primárně o katalog paleolitických lokalit na našem území. Tím, že pokrývá celou Českou republiku, je a bude jistě vítaným zdrojem informací a já doufám, že také inspirací pro nové nebo revizní výzkumy na našem území. S ohledem na to, že pocházím a v současnosti žiji a pracuji na západě Čech, kde je zastoupení paleolitu snad nejslabší z celé země, bych si přál, aby případně další vydání mělo šanci zahrnout i nové nálezy z tohoto regionu.

**Academia, Praha 2025, 520 str.
Doporučená cena 995 Kč**

1 Dolní Věstonice I. Analytické čtení antropomorfních motivů – vidlicovitě rozvětvená zkratka ženského těla, snad funkční nástroj. Foto M. Frouz